

De Communistische Partij van Indonesië in het vergeten jaar 1949

**De PKI tussen de verwoestende Madioen-opstand en het nieuwe leiderschap onder Aidit
in de jaren '50.**

Naam: Lotte van der Molen Kuipers

Studentnummer: 3588467

Emailadres: l.vandermolenkuipers@students.uu.nl

Vak: Onderzoekseminar III 'Van kolonie tot staat'

Datum van inleveren: 7 april 2014

Docent: Remco Raben

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1 Nationalisme en communisme in Indonesië	8
Hoofdstuk 2 De aanloop naar de Madioen-opstand	16
Hoofdstuk 3 De PKI in 1949	23
Conclusie	33
Literatuurlijst	36

Inleiding

‘Mijn landgenoten, kom in actie. Opstandelingen die niet het geduld opbrengen om de volksuitspraak in algemene verkiezingen af te wachten willen de regering omverwerpen. Zij willen onze staat vernietigen. Laten wij samen deze opstandelingen bestrijden. Laten wij terugkomen naar de rust onder leiding van de regering. Laten wij niet aarzelen! Als God het wil, zullen wij zegevieren! Eens vrij, altijd vrij!’¹

Op 19 september 1948 om acht uur ‘s avonds richtte Soekarno zich via de radio tot het Indonesische volk. Hij sprak van een ‘zware beproeving’ voor de Republiek, waarin de vereiste eenheid in de strijd tegen de Nederlanders werd verstoord door onruststokers. Deze onruststokers probeerden het volk op te hitsen tegen de regering en deze omver te werpen. Om deze reden moest men in actie komen tegen deze oproerkraaiers. Soekarno riep het hele Indonesische volk op om deze opstandelingen te bestrijden. Alles was geoorloofd in deze strijd, ook moord. De groep waarover Soekarno sprak, waren de communisten, aangesloten bij de Partai Komoenis Indonesia (PKI), de communistische partij van Indonesië. De strijd eindigde in een nederlaag voor de communisten met duizenden doden en gevangenen tot gevolg, waaronder ook de meest prominente kopstukken. Volgens de bestaande literatuur kwam er pas in juli 1950 een nieuw leiderschap tot stand toen Aidit, Lukman, Njoto en Sudisman de draad opnieuw oppakten na de ondergang van 1948. Over het ‘vergeten’ jaar 1949 is nog maar weinig geschreven. Deze scriptie zal in het teken staan van dit jaar.

De PKI was de eerste communistische partij van Azië. De partij werd opgericht in mei 1920, toen de sociaal- democraten in Nederlands-Indië zich reorganiseerden in een communistische partij. Twee maanden later besloot de Communistische Internationale (Komintern) om de strategie van de Indonesische communistische partij, waarin samenwerking met de zogenaamde revolutionaire bourgeoisie werd aangemoedigd, aan te bevelen als algemene strategie voor het voeren van de strijd tegen de koloniale machten.² De Nederlandse koloniale overheid begon al snel met het verbannen van de meest prominente communisten. Dit had tot gevolg dat de partij in handen kwam van links-extremisten die de PKI leidden naar een reeks van slecht georganiseerde opstanden in de jaren 1926 en 1927.

¹ Harry A. Poeze, *Verguisd en Vergeten. Tan Malaka, de linkse beweging en de Indonesische Revolutie, 1945-1949* (Leiden 2007) 1223.

² Olle Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism. The Destruction of the PKI in Indonesia* (London 1984) 2.

Deze opstanden waren door de koloniale overheid eenvoudig te onderdrukken en duizenden vermoedelijke communisten werden als gevolg van deze opstanden gevangengenomen en geïnterneerd. De PKI werd illegaal verklaard in 1927.³

Op 21 oktober 1945 begon de PKI met een wederopbouw van zijn macht. De communisten hanteerden een beleid ter ondersteuning van de Republikeinse regering. Dit uitte zich in een positieve houding ten opzichte van de onderhandelingen tussen de regering en de Nederlanders. In ruil voor deze steun kregen de communisten een grote vertegenwoordiging in het parlement en zelfs in het kabinet van de Republiek. Tegelijkertijd waren de communisten actief betrokken bij massaorganisaties, waaronder de vakbondsfederatie SOBSI en de boerenorganisatie BTI. Om twee belangrijke redenen kon de PKI deze machtspositie echter niet lang in stand houden. Ten eerste begonnen de Nederlanders eind juli 1947 met hun eerste grote aanval op de Republiek. Het kabinet werd als gevolg van deze aanval voornamelijk bezig gehouden met een strijd om te overleven en met het voeren van onderhandelingen met de Nederlanders en niet met het versterken van het kabinet. Ten tweede voelde de regering zich gedwongen om een overeenkomst met de Nederlanders te tekenen, onder groot protest van verschillende partijen. Onder deze turbulente omstandigheden bundelden de oppositie partijen hun krachten. Tezamen wisten zij een val van de regering te realiseren. Onder leiding van vicepresident Mohammed Hatta kwam er een nieuwe regering tot stand. De strijd tegen de Nederlanders werd voortgezet, maar binnen deze nieuwe regering was meer ruimte voor compromissen met de Nederlanders en maakte men openlijk gebruik van de aangeboden steun vanuit Washington.⁴ Binnen deze nieuwe regering was er geen ruimte meer voor de communisten.

In de hierop volgende maanden wijzigde de PKI zijn strategie. Moeso, een communistische veteraan uit de jaren '20, moest deze nieuwe strategie gaan representeren. Na twintig jaar van ballingschap in de Sovjet- Unie te hebben doorgebracht, keerde hij op 11 augustus 1948 terug naar Indonesië waar hij onmiddellijk werd erkend als de nieuwe leider van de PKI. Met de komst van Moeso werd er een nieuwe harde lijn vanuit Moskou geïntroduceerd tegen zowel de nationale bourgeoisie als tegen de Verenigde Staten. Deze harde lijn zou het beleid ten opzichte van de regering gaan bepalen.⁵ Moeso riep alle communistische krachten op om te reorganiseren tot één communistische partij. Samen zouden zij een nationaal eenheidsfront moeten gaan vormen. Op 1 september 1948 werd het

³ Donald Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963* (Berkeley en Los Angeles 1964) 18.

⁴ Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, 20.

⁵ Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism*, 49.

nieuwe, uit zestien leden bestaande Politbureau bekendgemaakt. De leden van dit bureau waren afkomstig uit de PKI, de Socialistische partij en de Indonesische arbeiderspartijen.⁶ Voordat deze nieuwe leiding echter hun beleid volledig kon uitwerken en invoeren, brak op 18 september 1948 de Madioen-opstand uit.

De nieuwe harde koers die de PKI had aangenomen in 1948, zorgde al snel voor gewapende conflicten tussen de communisten en de Republiek. Hatta reageerde op de nieuwe strategie van de PKI met een tegenaanval. De eerste conflicten braken uit in Solo, dicht bij de grens met Oost-Java. De onrust verspreidde zich echter al snel richting Madioen, meer dan 100 kilometer naar het oosten. In Madioen nam een groep jonge communisten in september 1948 de stad over.⁷ Volgens Soekarno en Hatta wees de Madioen-opstand erop dat de PKI van plan was de macht te grijpen in het hele land. Moeso ontkennde dat de PKI de opstand in Madioen had gepland; volgens hem was er geen sprake van een staatsgreep door de communisten. Moeso beweerde dat als gevolg van de harde uitspraken en acties van Soekarno en Hatta, de PKI geen andere keus had dan terugvechten. Over de vraag of de acties van de lokale communisten in Madioen gepland waren door de centrale leiding van de PKI, verschillen de meningen onder academici tot op de dag van vandaag. Gepland of niet gepland, de Madioen-opstand eindigde in een nederlaag voor de communisten.

Volgens de meeste literatuur over het communisme in Indonesië brachten de communisten tot het begin van de jaren '50 grotendeels ondergedoken door. In 1949, waarin de meeste prominente communisten ofwel doodgeschoten, ofwel gevangengenomen waren, was er volgens deze literatuur nauwelijks meer sprake van een partij. De communisten die de opstand wel hadden overleefd, waren vaak bang om zich openlijk met de partij te associëren als gevolg van de slechte naam die de PKI had gekregen door de Madioen-opstand. Ook bestond er angst dat zodra de Republiek zijn macht weer had opgebouwd, die door de tweede politionele actie zwaar was aangetast, zij de communisten alsnog voor de opstand zouden vervolgen. De Republiek nam na 1949, met het vertrek van de Nederlanders, echter geen verdere actie meer tegen de communisten.⁸ In 1949 was er niet één persoon die het centrale leiderschap over de PKI uitoefende. Pas in de eerste week van januari 1951 werd het leiderschap van de partij weer officieel in de handen geplaatst van een nieuwe leider, Dipa Nusantara Aidit.

⁶ Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, 21.

⁷ Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism*, 62.

⁸ Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, 21-22.

De PKI lijkt zo na de Madioen-opstand volledig ten onder te zijn gegaan en begon pas in de jaren '50 onder het leiderschap van Aidit aan een wederopbouw van zijn macht. Aidit besloot dat er een nieuwe, voorzichtigere strategie moest komen, gericht op de lange termijn ontwikkeling van de partij.⁹ Volgens de meeste academici kreeg deze strategie pas openlijk vorm en erkenning aan het begin van de jaren '50. Volgens hen vonden de communistische activiteiten tot de jaren '50 grotendeels ondergronds plaats en ontbrak er een duidelijke richting en duidelijk leiderschap binnen de partij. In deze scriptie ga ik onderzoeken waaruit de communistische activiteiten van de PKI bestonden in het 'vergeten' jaar 1949 in Java. De nadruk van het onderzoek ligt op het vraagstuk of de strategie die de PKI in de jaren '50 aannam al uit het jaar 1949 verklaard kan worden? Er zal in deze scriptie een analyse van het jaar 1949 worden gegeven, waarin de rol die dit jaar heeft gespeeld in de wederopbouw van de macht van de PKI in de jaren '50 centraal staat. Deze scriptie zal beginnen met een hoofdstuk over de relatie die er in Indonesië bestaat tussen het communisme en het nationalisme. Hoe beïnvloedden deze ideologieën elkaar in de jaren '40 en hoe kan deze relatie ons helpen de wederopbouw van het communisme na de Madioen-opstand te verklaren? Vervolgens zal de aanloop naar de Madioen-opstand en de communistische activiteiten na de Madioen-opstand tot 1950 in Java bestudeerd worden. Hoe wist de PKI zichzelf in stand te houden na een opstand die zo vernietigend was als deze opstand?

Er is weinig bestaande literatuur over de PKI in Indonesië tussen het einde van de Madioen-opstand en het begin van de jaren '50 te vinden. Deze periode blijft grotendeels onderbelicht, maar is juist van cruciaal belang omdat er in deze jaren een overgang plaatsvond in de strategie van de PKI. Mijn onderzoek voegt iets toe op de bestaande literatuur, omdat deze periode centraal staat in mijn onderzoek. Een aantal belangrijke academici die zich ook in dit debat mengen, worden nu behandeld. Volgens politicoloog Olle Törnquist hielden de communisten van de PKI zich grotendeels schuil in andere partijen en fracties na de Madioen-opstand. De PKI zelf speelde een passieve rol tot juli 1950 toen Aidit, Lukman, Njoto en Sudisman openlijk voor de partij uitkwamen.¹⁰ Socioloog Leslie Palmier is van mening dat de PKI-leden zich na de gefaalde opstand voornamelijk bezig hielden met een guerrillastrijd. Deze strijdtroepen waren in eerste instantie niet gericht op het bestrijden van de Nederlandse of zelfs de Republikeinse krachten, maar voornamelijk op de aanhangers van de communistische Tan Malaka-beweging en de islamitische Masyumi Partij.¹¹ Een voorlopig

⁹ Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism*, 50.

¹⁰ 'Ibidem', 63.

¹¹ Leslie Palmier, *Communists in Indonesia* (London 1973) 141.

Centraal Comité probeerde in Palmier's woorden 'een embryonale partijorganisatie te behouden'¹², maar deze wist de PKI niet onder één bestuur en één beleid bij elkaar te houden. De PKI viel uiteen in drie delen: de officiële PKI onder leiding van het Centraal Comité, de socialistische en arbeiderspartijen onder leiding van Tan Ling Djie en Asmu Sakirman en een illegale PKI met een ondergrondse organisatie. Deze groepen hielden zich in 1949 op de achtergrond, met politieke manoeuvres dachten zij meer te bereiken dan met massale propagandacampagnes onder de massa. Professor in de politiek Donald Hindley meent dat de PKI, voordat Aidit het leiderschap over de partij in handen nam, klein en slecht georganiseerd was. De leiders na de Madioen-opstand werden volgens hem gekenmerkt door een gebrek aan het geven van een duidelijke en energieke richting.¹³ Volgens Harry Poeze was de PKI in 1949, weliswaar voorzichtig als gevolg van de Madioenerfenis, al bezig met het opbouwen van het partijapparaat. Ik zal mij in deze discussie mengen en onderzoeken wat de rol van 1949 was in de wederopbouw van de macht van de PKI in de jaren '50.

Dit onderzoek is gebaseerd op het werk van verschillende academici waaronder Olle Törnquist, Leslie Palmier, Donald Hindley en Harry A. Poeze, allen gespecialiseerd in de politieke geschiedenis van Indonesië. Ondanks het feit dat deze handboeken een waardevolle bron van informatie vormen wat betreft onze kennis over de PKI, zijn de boeken niet bevredigend genoeg voor mijn onderzoek. Aan het jaar 1949 wordt in deze boeken te weinig aandacht besteed. Om deze reden zal dit onderzoek ook in grote mate gebaseerd zijn op archiefonderzoek. Ik heb voornamelijk rapporten gebruikt die afkomstig zijn uit de volgende archieven: 'Defensie/Strijdkrachten Nederlands-Indië', 'Procureur-Generaal Hooggerechtshof Nederlands-Indië.', 'Koloniën/Rapportage Indonesië' en de rapporten afkomstig van de 'Marine en Leger Inlichtingendienst'. Deze rapporten geven ons inzicht in de richtlijnen betreft de handhaving en vervolging van dreigende groepen (zoals de communisten) en verschaffen ons van interne stukken afkomstig van de Regeringsvoorlichtingsdienst en het spionage-en inlichtingenwezen van de Nederlandse krijgsmacht en overheid. Het nadeel van het gebruik van deze archiefstukken is dat de bronnen erg eenzijdig zijn. Alle bronnen zijn geschreven vanuit een Nederlands perspectief. Deze Nederlandse rapporten bestaan vaak uit zogenaamde 'signalementen', waarschuwingen voor bepaalde waargenomen verschijnselen, waar het gevaar van de communistische activiteiten in wordt genoemd. Het is belangrijk om te beseffen dat dit de Nederlandse perceptie is van het communistische gevaar. In enkele rapporten zijn daarnaast vertaalde, in beslag genomen documenten opgenomen. Deze bronnen

¹² Palmier, *Communists in Indonesia*, 148.

¹³ Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, 69.

geven ons wel een kijkje in het Indonesische perspectief en hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan deze scriptie.

Hoofdstuk 1

Nationalisme en communisme in Indonesië

‘Wij zijn ons zeer bewust van het drastische in de formulering, doch wij beschouwen het geenszins denkbeeldig, dat binnen zeer korten tijd van achter het scherm van Linggadjati-Indonesië een Sovjet-Republiek zal tevoorschijn treden. Deze pijnlijke verrassing mag op zich zelf beschouwd worden als een glansrijk succes der communistische camouflage-tactiek waartegenover de Nederlandsche aandacht, zoowel hier als in het moederland, in gebreke is gebleven.’¹⁴

Voor de Nederlanders vormde het communisme altijd een bedreiging op hun macht in Indonesië, zo blijkt ook uit bovenstaand citaat dat afkomstig is uit een rapport van de Nederlandse Inlichtingsdienst uit 1946. Onder het bestuur van zowel de Nederlanders als de Japanners werd het communisme bestreden en werden zij gehinderd in het organiseren van effectieve partijvoering. De Nederlandse overheid begon daarnaast al snel met het verbannen van de meest prominente communisten. Dit had tot gevolg dat de partij in handen kwam van extremisten die de PKI leidde naar een reeks van slecht georganiseerde opstanden in 1926 en 1927. Deze opstanden hadden een eliminatie van de PKI tot gevolg. Tot de opkomst van de Indonesische Republiek in 1945, voerden de Indonesische communisten daarom grotendeels een illegaal bestaan. Deze periode werd daarnaast ook gekarakteriseerd door de opkomst van een traditie genaamd nationaal communisme. De nationalist en communisten gebruikten elkaar om hun uiteindelijke doel van onafhankelijkheid te realiseren. Deze traditie kreeg pas daadwerkelijk vorm na het uitroepen van de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië op 17 augustus 1945.¹⁵

Indonesië kende tussen de jaren '20 en '40 twee belangrijke groepen binnen het communisme. De eerste groep werd in Indonesië vanaf de jaren '20 in verband gebracht met de nationaal- communistisch georiënteerde Tan Malaka-beweging. De tweede groep werd gevormd door de internationaal-communistische PKI. Tan Malaka was één van de eerste leden van de communistische partij, maar werd later beschouwd als de vijand door de leiders van de PKI. Tan Malaka had zich verzet tegen de opstanden van 1926 en 1927 en wilde niet

¹⁴ Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 1708, ‘De ‘Republiek Indonesië’ gezien als product van het communisme als politieke macht en economisch systeem’, rapport opgesteld door HK-Nefis, 1946.

¹⁵ Palmier, *Communists in Indonesia*, 105.

langer afhankelijk zijn van de Sovjet-Unie. Hij brak met de Komintern, een orgaan dat volgens hem slechts de belichaming was van de stem van Stalin. In 1927 richtte hij zijn eigen partij op, de Partai Republik Indonesia. Als ‘tegenstander’ van Stalin kreeg Tan Malaka de naam Trotskist toebedeeld. Trotski was in de Sovjet-Unie de grote tegenstander van Stalin, Tan Malaka was de tegenstander van Stalin in Indonesië. Moeso nam een sterk standpunt in tegen Tan Malaka. Volgens Moeso erkende Tan Malaka het belang van de boeren in de revolutie niet. De Tan Malaka-beweging was volgens hem een contrarevolutionaire stroming, gericht tegen de Sovjet-Unie en de proletarische revolutie. In Moeso’s eigen woorden: ‘Wat Tan Malaka betreft, deze is Trotskist, een aanhanger (van een stroming, welke) door de internationale wereld, door de communisten in de eerste plaats, wordt vervloekt. Als ik de macht in handen heb, dan laat ik hem op staande voet doodschieten. Om kort te gaan, zij allen moeten uit de samenleving worden verwijderd.’¹⁶ Tot 1948 representeerde Moeso de internationaal-communistische PKI in Indonesië. Na de mislukte opstand in 1926 bracht Moeso tientallen jaren in ballingschap door in de Sovjet- Unie. In 1935 keerde hij in het geheim nog een keer terug naar Indonesië in een poging om de partij nieuw leven in te blazen door middel van het oprichten van een ‘illegale PKI’, maar zijn definitieve terugkeer was pas in 1948.

Beide groepen communisten waren Leninistisch. Het Leninisme is een socialistische stroming binnen het marxisme en pleit voor een proletarische revolutie onder leiding van een zogenaamde voorhoedepartij. Deze voorhoede moest bestaan uit zo veel mogelijk ‘geavanceerde arbeiders’ in combinatie met professionele revolutionairen. Zij moesten de arbeiders klassenbewust maken en de massa mobiliseren voor de revolutie. Het uiteindelijk doel was het vergroten van de macht en het daarbij vernietigen van de oppositie.¹⁷ Beide communistische groepen in Indonesië waren dus Leninistisch, het verschil was dat de Tan Malaka-beweging Lenins strategie en tactiek toepaste in het licht van hun eigen belangen, terwijl de PKI de doelstellingen van het Russische buitenlandse beleid volgde en op zijn steun kon rekenen.

Beide communistische groeperingen streefden hetzelfde ideaal na, een communistisch Indonesië, en beiden groepen gebruikten als middel om dit ideaal te realiseren het nationalisme. Toch bestonden er kenmerkende verschillen in de ‘strijdtactiek’ van genoemde stromingen. Ten eerste kwamen de PKI en de verschillende mantelorganisaties waarin de partij vaak schuilging, meer openlijk uit voor hun communistische doelstellingen en erkenden

¹⁶ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1107.

¹⁷ Palmier, *Communists in Indonesia*, 4.

zij hun band met Moskou. De Tan Malaka-beweging trachtte zijn ware communistische doelstellingen min of meer te verbergen achter een extreem nationalisme en ontkende zo ook zijn band met Moskou. Ten tweede ging de PKI bij zijn agitatie min of meer openlijk te werk. Tan Malaka volgde uitsluitend ondergrondse kanalen, daarnaast was zijn infiltratiepolitiek subtieler. Ten derde maakte de PKI meerdere malen de indruk overhaast te werk te gaan, zoals uit de opstanden van 1926 en 1927 blijkt. Tan Malaka nam daarentegen meer tijd en probeerde zijn activiteiten af te stemmen op de vorderingen van de ‘rode’ penetratie in de rest van Zuidoost-Azië. Het laatste verschil was dat de PKI in de Islam een tegenstander zag. Tan Malaka trachtte de Islam tot vriend te maken onder het motto: ‘Wie zijn vijand niet aan kan, maakt hem tot vriend.’¹⁸

Een belangrijke overeenkomst die beide communistische groepen met elkaar hadden, was hun goede relatie met het nationalisme. Sinds het uitroepen van de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië op 17 augustus 1945 was het nationalisme en het communisme al sterk met elkaar verbonden. Een belangrijke rol hadden de, al dan niet door Moskou opgeleide, vooraanstaande communistische figuren. Zowel prominente PKI-leden, waartoe onder andere Alimin, Moeso, Soeripno en Amir Sjarifoeddin kunnen worden gerekend, als de leiders die toebehoren tot de Tan Malaka-beweging, behielden nauwe banden met de nationalistische leiders. Beide rivaliserende groepen communisten gebruikten het nationalisme als middel om hun doelen te bereiken. Tegelijkertijd gebruikten ook de nationalistische leiders maar al te graag het communisme, van welk ‘merk’ dan ook, ter ondersteuning om hun eigen doelen te realiseren.¹⁹ Dit doet ons afvragen of de nationalistische leiders en communisten wel twee duidelijk te onderscheiden groepen waren in Indonesië?

Nationalistisch of communistisch, het hebben van de macht stond bij de leiders van beide stromingen centraal. De breuken tussen de ideologieën ontstonden dan ook op momenten dat de communisten hun eigen machtspositie groter schatten dan die van de nationalistische regering. De eerste breuk vond plaats in 1946 tussen de Tan Malaka-beweging en de regering. Begin 1946 organiseerde Tan Malaka een bijeenkomst voor meer dan driehonderd afgevaardigden van militaire en politieke organisaties van de Republiek. Deze bijeenkomst zou volgens hem gericht zijn op het stimuleren van nationale solidariteit ter ondersteuning van de regering. Tan Malaka riep op tot: monolithische eenheid totdat de onafhankelijkheid werd erkend, afschaffing van alle politieke partijen en een einde aan alle

¹⁸ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2050, Publicatie van de CMI getiteld ‘De Partai Komunis Indonesia en de voormalige Tentara Nasional Indonesia’, 31 maart 1949.

¹⁹ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 1704, ‘The Rise of Communism in Indonesia in 1948’, 1948.

politieke verdeeldheid. Hij eiste daarnaast dat de onderhandelingen met de Nederlanders stopten en dat alle buitenlandse eigendommen in beslag werden genomen.²⁰ Tan Malaka's oproep werd met veel enthousiasme ontvangen en binnen slechts tien dagen kwamen er nog meer afgevaardigden bijeen in Jogjakarta. Het strijdfrent Persatoean Perdjoengan werd door Tan Malaka opgericht en binnen een maand sloten er zich 141 organisaties aan bij dit front, waaronder de Socialistische Partij en de Pesindo, de Socialistische Jeugdorganisatie van Indonesië.

Ondanks deze grote populariteit, verspeelde Tan Malaka zijn voordeel met de hierop volgende acties. Na eerder geïmpliceerd te hebben dat de Persatoean was opgericht om de regering te steunen, gaf Tan Malaka nu aan dat het zijn wens was om de regering te vervangen. Hij maakte dus misbruik van de nog kwetsbare positie van de Republikeinse regering. Onmiddellijk verlieten de belangrijkste aanhangers, de Socialistische Partij en de Pesindo, de Persatoean. De Persatoean eiste vervolgens het ontslag van Sjahrirs kabinet en de vervanging hiervan door een nationaal coalitiekabinet. Sjahrir nam ontslag en Soekarno gaf het mandaat aan de leiders van de Persatoean. Als gevolg van interne jaloezie en de angst dat Tan Malaka Soekarno wilde vervangen, die de waarborg leverde voor de positie van de Persatoean zelf, wist de partij geen regering tot stand te brengen. Soekarno vroeg opnieuw Sjahrir om een kabinet te vormen. Geen van de nieuwe leden van het kabinet was afkomstig uit de Persatoean. De Persatoean verklaarde het kabinet onaanvaardbaar en besloot in een bijeenkomst in Madioen het recht in eigen hand te nemen. Het kabinet reageerde snel op deze dreiging en nam op 17 maart Tan Malaka gevangen. Het gevaar was echter nog niet geweken, de Persatoean genoot nog steeds steun van het leger en andere gewapende organisaties. In juni 1946 nam de Persatoean de stad Soerakarta over. Sjahrir riep hierop de noodtoestand uit en stelde een nationale defensieraad aan, die onder andere bestond uit PKI-leden. Ondanks het feit dat de Persatoean erin slaagde om Tan Malaka te bevrijden en Sjahrir te kidnappen, wist de organisatie Sjahrirs militaire aanhangers niet te verslaan. De staatsgreep liep af met een sissers, de Persatoean beloofde Sjahrir in het vervolg te steunen op voorwaarde dat geen van de leiders die betrokken waren bij zijn ontvoering vervolgd zouden worden. Tan Malaka werd opnieuw gevangen genomen.²¹

Volgens historicus en politicoloog George McTurnan Kahin werd het door de staatsgreep van de Persatoean duidelijk dat de spreiding van de militaire en politieke krachten in Indonesië in de jaren '40 zo groot, was dat er geen factie of combinatie van facties sterk

²⁰ Palmier, *Communists in Indonesia*, 121.

²¹ 'Ibidem', 122-126.

genoeg was om de totale macht te bezitten. Daarnaast toonde de actie aan dat pogingen tot een staatsgreep zouden leiden tot sterke weerstand onder de bevolking. Gezien de krachtige nationalistische geest onder bijna alle Indonesiërs, leken de kansen op een succesvolle staatsgreep erg klein. Toch deed ook de PKI een greep naar de macht in september 1948.²²

Toen de PKI eind 1945 terug op het politieke toneel van Indonesië verscheen, was hun eerste oriëntatie volgens Kahin anti-republikeins, parallel aan het standpunt van de Nederlandse Communistische Partij. De communisten zouden de Republiek zien als een fascistisch product, gemaakt door de Japanners.²³ De doelstelling van de communisten was het herenigen van Nederland en Indonesië. De communisten stonden aan de kant van de Nederlanders en niet aan de kant van de nationalistes. Om deze reden was de Nederlandse regering blij met de terugkeer van de PKI in de politiek van Indonesië. De PKI stond positief tegenover de onderhandelingen met de Nederlanders en bemiddelde in de acceptatie van de Nederlandse voorstellen. In hun pogingen hiertoe zagen de communisten de Republiek echter van binnenuit en kwamen zij tot het inzicht dat het noch een Japans product was, noch een fascistische dictatuur. Het werd de communisten daarnaast duidelijk dat de Republiek de steun van de bevolking had en dat de toekomst van Indonesië lag bij de nationalistische beweging. In het teken van het veiligstellen van hun eigen positie, veranderden de communisten van koers. In hun beleid vond een synthese plaats tussen de eigen nationalistische standpunten, persoonlijke ambities en communistische doelstellingen. De communisten verbonden zich vervolgens met de politieke krachten die bereid waren om te onderhandelen met de Nederlanders, voordat men zijn toevlucht zocht in geweld.²⁴ De PKI maakte deel uit van een nationale coalitie die als doel het realiseren van gemeenschappelijke, nationale ambities had. De nadruk van de partij lag dus op samenwerking met zijn revolutionaire partners.²⁵ De rol van de communisten in het dekolonisatieproces was dus gericht op ondersteuning van de Republikeinse regering in haar onderhandelingen met de Nederlanders. Deze dekolonisatie zou zonder het gebruik van geweld moeten verlopen.

De samenwerking tussen de PKI en de nationalistes uitte zich op verschillende manieren. Uit een rapport uit 1946 opgesteld door HK-Nefis, de Centrale Militaire Inlichtingendienst, bleek dat de PNI, de Indonesische Nationalistische Partij, en de PKI elkaars naam en ideeën gebruikten daar waar dat hun uitkwam. Zo blijkt uit dit rapport dat in

²² Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 192.

²³ 'Ibidem', 160.

²⁴ 'Ibidem', 160-161.

²⁵ Benedict Anderson en Audrey Kahin, *Interpreting Indonesian Politics: Thirteen Contributions to the Debate* (Ithaca 1982) 58.

1946 de PNI haar propaganda in de kampongs en de bergen aan het uitbreiden was. ‘Zij maakten het kampongvolk wel eene wijs, dat de PNI in wezen hetzelfde zou beoogen als de PKI en dat, sedert de naam ‘kommunis’ was verboden, de letter ‘K’ in de initialen van den partijnaam voorzichtigshalve was veranderd in ‘N’.’²⁶ Deze propagandamethode was afkomstig van de communistische partij en werd nu ook succesvol toegepast door de PNI. Soekarno gebruikte dus communistische methoden als propagandamiddel en nam communisten in zijn gelederen. In hetzelfde rapport van Nefis is ook een telegram van Soekarno aan Stalin opgenomen. Soekarno stuurde hem dit telegram ter gelegenheid van de verjaardag van de vestiging van de communistische macht in Rusland. ‘Ik bied mijn gelukwensen aan op den feestdag ter herinnering aan den val van de autocratie en het kapitalisme en de geboorte van een stelsel, welks voordeel bewezen is door de Russische overwinning dezen oorlog, waardoor Rusland als een der vier grootste staten vermag op te treden. Ik ben overtuigd, dat Rusland thans trouw blijft aan zijn idealise van bescherming der rechtvaardigheid, vrijheid en menschelijkheid.’²⁷ Soekarno stond het communisme dus zeer na volgens dit rapport.

Signalementen vanuit de Nederlandse Inlichtingendienst over de samenwerking tussen de Republiek en de PKI waren er in overvloed. Het contact dat Soekarno onderhield met vooraanstaande communistische leiders, de economische politiek die Hatta voerde die doortrokken was van een marxistische geest en de intieme relatie die premier Sjahrir onderhield met de communist Alimin zijn hier voorbeelden van. De alarmbellen gingen echter af bij de Nederlanders toen bekend werd dat luitenant Amir Sjarifoeddin, de tweede minister-president van Indonesië van 3 juli 1947 tot 29 januari 1948, al sinds 1935 een geheim lid was van de PKI. Volgens het rapport zou het naïef zijn te geloven dat Soekarno en Hatta niets wisten van dit ‘geheim’. Het rapport sluit dan ook af met de terechte overweging: Men kan zich afvragen waar het communisme begint en het nationalisme eindigt in de geest van de nationalistische leiders van de Republiek.²⁸

Tot begin 1948 leken de leiders van de PKI en de communisten die zich bij andere partijen hadden aangesloten zoals de Socialistische Partij, de Arbeiderspartij en de Pesindo een beleid te volgen dat vooral gericht was op hun eigen politieke vooruitgang en niet zozeer een ‘Stalinistisch’ beleid gericht op een proletarische revolutie. In maart 1948 begon het

²⁶ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 1708, ‘De ‘Repeoblik Indonesia’ gezien als product van het communisme als politieke macht en economisch systeem’, rapport opgesteld door HK-Nefis, 1946.

²⁷ ‘Ibidem’.

²⁸ NA, Archief Marine Inlichtingendienst (inventariscode 2.13.39), inv. nr. 695, Rapporten betreffende het communisme in de Indonesische Republiek 1947-1954, 1948.

beleid van de PKI echter steeds meer in overeenstemming te raken met Moskou met als hoogtepunt de maanden augustus en september in het jaar 1948.²⁹ Dit leidde tot een tweede breuk tussen de nationalisten en communisten in Indonesië

In 1948, onder druk van de Koude Oorlog op de nationalistische strijd, vond er een verandering plaats in het karakter van de PKI en zijn rol binnen het Republikeinse kamp. De communisten veranderden onder leiding van Moeso hun tactiek en de PKI nam een meer militante oppositionele houding aan. De PKI ging over tot het aanscherpen van zijn organisatie en probeerde negatieve gevoelens ten opzichte van de overheid onder zijn volgelingen te stimuleren. Voor een gehoor op 22 augustus 1948 in Djokja, overigens zijn eerste gehoor van niet-FDR (een verenigd front van linkse groeperingen) journalisten, zei Moeso het volgende over zijn opstelling ten opzichte van Soekarno en Hatta: ‘Tussen mij “persoonlijk” en Soekarno en Hatta bestaan bijzonder hartelijke vriendschapsbanden. Dit blijkt wel hieruit, dat zij, toen ik hen opzocht, mij omhelsden en wij verder een zeer gezellig onderhoud met elkaar hadden. [...] Maar in de politiek ben ik het niet eens met hetgeen zij uitvoeren. Zij zijn kleine- “bourgeois”. Dit is het resultaat van hun nationalistische instelling. Zij hebben geen positief standpunt, hetwelk overeenstemt met de nationaal-en sociaal-revolutionaire stroming. Dit blijkt uit het feit, dat zij het politiek “manifest” van 1-11-1945 hebben willen opmaken, bereid zijn met de imperialisten in onderhandeling te treden en de Sultan, wiens gezag reeds had moeten verdwijnen, in zijn gezag hebben hersteld. Dit alles laat zien, dat zij niet begrijpen hoe de revolutionaire stroming te moeten volgen. Hierin moet spoedigst verandering komen.’³⁰ De nationalisten en communisten vochten dus niet langer aan dezelfde kant, de nationale revolutie werd volgens Moeso door Soekarno en Hatta niet op de juiste manier gevochten. Onder hun beleid zou Indonesië uitgeleverd worden aan de imperialisten. De PKI was volgens Moeso de enige partij die revolutionair consequent was en volkomen anti-imperialistisch gezind. Een revolutie moest dan ook onder zijn hoede georganiseerd worden.³¹

Voordat deze opstand uitgevoerd kon worden, brak er echter een andere revolutie uit. Deze revolutie, de Madioen-opstand, mislukte en bracht de militante oppositionele houding van de PKI tot een einde. Ook bracht de opstand nog iets anders aan het licht: hoewel de PKI een aanzienlijke vakbondsorganisatie aan zich had weten te binden, betekende dit niet dat de arbeidersklasse op de cruciale momenten de partij te hulp schoot. Er was onder de

²⁹ Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 256.

³⁰ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1107.

³¹ ‘Ibidem’, 1240.

Indonesische bevolking nog een te laag niveau van klassenbewustzijn en een te hoog niveau van weerstand tegen een gewapende strijd aanwezig om een communistische revolutie tot een succes te maken.³²

Het nationalisme en communisme in Indonesië waren dus sterk met elkaar verweven. Hun gemeenschappelijk doel was het realiseren van een onafhankelijk Indonesië. Binnen deze te realiseren natie wilden beide stromingen dat hun ideologie en macht de boventoon zou voeren. Voor de Madioen-opstand waren beide ideologieën ervan overtuigd dat een onafhankelijke natie alleen te realiseren was door middel van samenwerking. In september 1948 was er bij de PKI echter genoeg vertrouwen dat zij de macht over de Republiek konden grijpen. Zij hadden volgens Moeso de nationalisten niet langer nodig om hun uiteindelijk doel, een communistisch Indonesië, te realiseren. Deze inschatting bleek niet te kloppen en de opstand eindigde in een nederlaag voor de communisten. De nationalistische geest onder Indonesiërs was sterk en er bestond veel weerstand onder de bevolking tegen een gewapende strijd. De Republikeinse regering was voor veel Indonesiërs het symbool van hun eigen nationalisme en natie geworden en deze weigerden zij de rug toe te keren.³³ De PKI had zichzelf dus overschat en de band tussen het volk en de nationale regering onderschat. De PKI werd na de Madioen-opstand door de regering echter niet verboden en de prominente leiders werden niet vervolgd. In die zin hebben de nationalisten de communisten dus een nieuwe kans gegeven om na de opstand hun macht opnieuw op te bouwen.

³² Anderson en Kahin, *Interpreting Indonesian Politics*, 58.

³³ Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 303.

Hoofdstuk 2

De aanloop naar de Madioen-opstand

‘Het gebeuren te Madioen is geen staatsgreep, heeft geen plan om de Republiek omver te werpen, slechts de onruststokers der maatschappij noemen het zo. Jammer dat de president dezelfde mening is toegedaan. [...] Ook heeft onze president gesproken om Soekarno-Hatta te kiezen dan wel Moeso. Dit verkeerde inzicht zal ons slechts naar een burgeroorlog brengen en wel op grote schaal. Dan zal er tussen ons gevochten worden aldus de voorlichting van de onruststokers van de maatschappij. [...] Onze handeling is slechts een correctie. Een correctie op het beleid van de regering en de reactionaire gedachte waarmee onze regering zich gehuld heeft, voorgoed weg te vagen.’³⁴

Tot midden januari 1948 bezaten de communisten een riant positie binnen het kabinet. Sjarifoeddin was zowel premier als minister van Defensie, twee ‘open’ communisten waren minister van Staat en een ‘geheime’ communist was vicepremier.³⁵ Deze positie zagen de communisten echter verloren gaan na de val van het kabinet op 23 januari 1948 als gevolg van het ondertekenen van de Renville-overeenkomst.

Op 17 januari 1948 ondertekenden de Nederlanders en de Indonesische Republiekeinen de Renville-overeenkomst. Dit akkoord was een vervolg op de overeenkomst van Linggadjati. Het akkoord had een wapenstilstand tot gevolg en zorgde voor verdere onderhandelingen met de Nederlanders. Er werden zogenaamde wapenstilstandslijnen in Java aangebracht die het eiland verdeelden in gebied dat in handen was van de Republiek Indonesië en gebied beheerst door de Nederlanders. Deze overeenkomst zorgde voor veel weerstand onder de linkse oppositie. De linkse coalitie organiseerde zich in februari 1948 in het Front Demokrasi Rakyat of FDR, onder leiding van Sjarifoeddin (die overigens zelf in het kabinet zat waaronder de overeenkomst tot stand kwam). Dit verenigd front van linkse partijen en organisaties bestond onder andere uit de Socialistische Partij, de Arbeiderspartij, de Communistische Partij, de SOBSI en de Unie van Landbouwers. De FDR eiste dat de Renville-overeenkomst werd verworpen en dat de onderhandelingen met de Nederlanders zouden worden uitgesteld totdat zij zich terugtrokken uit Indonesië. Ook eisten zij dat alle buitenlandse eigendommen genationaliseerd zouden worden, zonder daarvoor compensatie te geven. Sjarifoeddin wierp

³⁴ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 1682, Dagelijkse radio en persberichten van de Republiek Indonesië, Radio Gelora Pemoeda, september 1948.

³⁵ Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, 20.

zich op als leider van deze groep uit woede voor het gebrek aan communistische vertegenwoordiging binnen de nieuwe Hatta-regering. Het programma van de FDR was identiek aan het programma waar Tan Malaka al zo lang voor pleitte. De FDR nam echter in de communistische tweestrijd van Indonesië plaats in het kamp van de PKI. Er vond dus geen samenwerking plaats tussen Tan Malaka en de FDR.

De FDR had één voordeel ten opzichte van Tan Malaka en zijn volgelingen en dat was de positie die Sjarifoeddin al die jaren bekleedde binnen de Republiek. Door zijn rol als minister van Defensie in de periode 14 november 1945 tot 27 juni 1947 was de steun voor de PKI toegenomen in zowel de militaire formaties als in zijn politieke raden. Sjarifoeddin was er ook verantwoordelijk voor geweest dat zijn aanhangers hoge posities in het leger kregen toebedeeld en dat er op verschillende plaatsen wapens opgeslagen waren. Deze dienden volgens hem tegen mogelijke Nederlandse aanvallen, maar de plaatsen waar deze wapens lagen, waren alleen bij hemzelf en zijn handlangers bekend.³⁶ Het is moeilijk om te geloven dat deze voorbereidingen niet werden getroffen met het oog op een mogelijke machtsgreep. In mei 1948 begon de FDR ook daadwerkelijk met het maken van plannen om de macht te grijpen. In eerste instantie beoogde de FDR een politieke campagne op te zetten die tot de val van het kabinet zou moeten leiden. In het geval dat dit mislukte, moesten er massale demonstraties georganiseerd worden, gevolgd door stakingen en uitbarstingen van geweld. Mocht de overheid dan nog steeds weigeren om op te stappen, dan zou er een opstand gelanceerd moeten worden. De verwachtingen van de FDR voor een succesvol einde waren hoog. Deze verwachtingen waren gebaseerd op de berekening dat ongeveer 35 procent van de strijdkrachten onder hun invloed stond en dat de invloed op grote delen van andere legereenheden groot was.³⁷

De FDR maakte echter weinig vooruitgang. De stakingen die tegen de regering waren gericht, hadden weinig succes en het plan van de FDR om de macht te grijpen was inmiddels uitgelekt naar de overheid. Als gevolg hiervan zette de overheid Sjarifoeddins' mannen uit de belangrijke posities van het leger. De FDR had duidelijk een meer ervaren leider nodig aan het roer. De terugkeer van Moeso op 11 augustus 1948, na tientallen jaren van ballingschap te hebben doorgebracht in de Sovjet-Unie, kwam de FDR dan ook goed uit. Moeso's programma paste in de ontwikkeling die de FDR doormaakte sinds het kabinet-Hatta was aangetreden. Van oppositie partij tegen de Renville-overeenkomst was de FDR geleidelijk opgeschoven naar oppositie tegen het kabinet-Hatta. Na maanden van overleg over een

³⁶ Palmier, *Communists in Indonesia*, 130.

³⁷ 'Ibidem', 128-132.

eventuele terugkeer van de FDR in het kabinet, was de organisatie inmiddels al zo geradicaliseerd dat zij geen genoegen meer nam met een minder dan overheersende positie in een mogelijk nieuw kabinet. Ook was op eigen initiatief al besloten om lokale Front-Nasional-organisaties te vormen: de FDR en Moeso stonden dus niet al te ver van elkaar af. Sjarifoeddin merkte dan ook terecht op dat ‘de komst van de oude heer Moeso leidt tot een versnelling van een proces dat al op gang is.’³⁸ Het feit dat belangrijke leden van de FDR zelf betrokken waren geweest bij de totstandkoming van de Renville-overeenkomst, legde een zware hypotheek op hun geloofwaardigheid. Moeso, de meester van de PKI, gaf de organisatie nieuwe kracht.

De activiteiten van de communisten kwamen onder het leiderschap van Moeso in een stroomversnelling terecht. Verschillende vooraanstaande individuen kwamen openlijk uit voor hun trouw aan Moskou. Sjarifoeddin kondigde aan dat hij al een communist was sinds 1935, toen hij zich aansloot bij de ondergrondse PKI onder leiding van Moeso. Setiadjit van de Arbeiderspartij, Abdulmadjid en Tan Ling Djie van de Socialistische Partij onthulden ook hun jarenlange trouw aan Moskou. Moeso’s volgende stap was om alle samengesmolten organisaties die de FDR vormden, te integreren in de PKI. Het ‘onkruid’ moest worden verwijderd uit deze partijen. Op 1 september 1948 werd het nieuwe Politbureau van de PKI bekend gemaakt. Dit Politbureau, het uitvoerende orgaan van de PKI, werd gevormd door onder andere Moeso, Tan Ling Djie, Wikana, Suripno, Sjarifoeddin, Alimin, Sardjono en een aantal jonge mannen die later een prominente rol in de PKI zouden gaan spelen, zoals Aidit, Lukman en Nyoto.³⁹ In de resolutie, *Djalan Baru untuk Republik Indonesia* (Nieuwe weg voor de Republiek Indonesië), werd de volgende koers uitgestippeld: ‘Het doel van de PKI is de vorming van een Indonesische Republiek, gegrondvest op een volksdemocratie, die het gehele Indonesische grondgebied omvat, vrij van de invloed van het imperialisme en zijn legermacht.’⁴⁰ De voorlaatste stap van Moeso’s plan was het goedmaken voor de fouten van de PKI in de voorafgaande jaren. Moeso sprak zijn spijt uit voor de ondersteuning die de communisten de Republikeinse overheid hadden gegeven in hun onderhandelingen met de Nederlanders en het gebrek van het benadrukken van het communisme in deze onderhandelingen. In het blad ‘Revolusioner’ werden de gebreken van de PKI in de afgelopen jaren uiteengezet. Volgens de tekst ‘Is het een eer voor de PKI om zijn fouten te bekennen, om uitleg te geven van de oorzaken van die fouten en om ze ten spoedigste te verbeteren en

³⁸ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1101.

³⁹ Palmier, *Communists in Indonesia*, 133-134.

⁴⁰ J.W. Stutje, *De man die de weg wees: Leven en werk van Paul de Groot 1899-1986* (Amsterdam 2000) 279.

de volle verantwoordelijkheid te dragen t.a.v. het Volk en in het bijzonder ten aanzien van de Arbeiderspartij. Op deze manier zal onze Partij geenszins zwakker worden, integendeel, wij zullen daardoor sterker worden.’⁴¹ Er bleef nog enkel één laatste stap over: het voeren van een revolutie.

Vanaf het begin van de komst van Moeso naar Indonesië was het zijn intentie geweest om een revolutie te beginnen en hier werden geen doekjes om gebonden. De *Djalan Baru* stond op 14 augustus al op papier. Het werd echter in zijn geheel pas openbaar op 21 augustus. Tot dan toe moest de bevolking afgaan op interviews en artikelen in voornamelijk de FDR-pers. Op 13 augustus plaatsten de bladen ‘Revolusioner’, het Pesindodagblad, en ‘Suara Ibu Kota’ interviews met Moeso. In deze interviews loofde hij uitgebreid de kracht van de Sovjet-Unie, noemde hij als doel van zijn komst het versterken van de eenheid van de Republiek en de PKI en sprak hij zijn positieve waardering uit over het oprichten van een Front-Nasional-kabinet. De krant Suara Ibu Kota vroeg zich af waartoe dit alles moest leiden. Moeso was een man van gezag; gevolgen zouden er dus ook zijn.⁴² Op 14 augustus liet Moeso zijn voorstellen over het Front Nasional afdrukken. Hij beschreef zijn plan als een ‘Gottwald Plan’, verwijzend naar de manier waarop de Sovjet-Unie de macht had gegrepen in de Tsjecho-Slowaakse Republiek. Het ‘Gottwald Plan’ van Moeso was zeer vergelijkbaar met de ideeën van de FDR: er moest een steeds grotere druk op de regering uitgeoefend worden die, indien nodig, eindigde in geweld. Hierin werd verwezen naar de leidende rol die de PKI zou moeten spelen in dit front. De voornaamste leuze van het front moest zijn: ‘Wij moeten zegevieren in de oorlog!’⁴³ Moeso had dus al binnen drie dagen na zijn komst aan vriend en vijand duidelijk gemaakt dat hij diepgaande wijzigingen wenste voor Indonesië. De uitvoering van de plannen vereiste een zekere urgentie, aangezien er een Nederlandse aanval naderend was. Om de plannen voor de revolutie aan de Indonesische bevolking bekend te maken, begonnen Moeso, Sjarifoeddin, Wikana en anderen in augustus met een tour door Indonesië om de bevolking op te zwepen tegen de regering. Binnen zeer korte tijd moesten zij echter al stoppen met deze campagne. De PKI, wiens plan het was om een revolutie te starten in november, werd nu gedwongen om te vechten in september. Er was iets vreselijk mis gegaan met het ‘Gottwald Plan’. De PKI werd voortijdig in de strijd betrokken op een moment dat de partij nog kwetsbaar was. Hoe het kwam dat deze strijd voortijdig uitbrak, zal nu worden behandeld.

⁴¹ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 6814, Stukken betreffende de PKI 1948, 21 augustus 1948.

⁴² Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1101.

⁴³ ‘Ibidem’, 1102.

Op 17 augustus 1948 maakte Soekarno een strategische beslissing. Op de hoogte van de algemene intenties van de PKI en zich maar al te goed bewust van het feit dat als de PKI een greep naar de macht deed de kans groot was dat hij werd verslagen, kondigde Soekarno in zijn toespraak van 17 augustus op Onafhankelijkheidsdag de vrijlating van Tan Malaka en zijn volgelingen aan. Zij waren gevangengenomen na hun poging tot een staatsgreep in 1946. Met als doel het bestrijden van het grote gevaar, liet Soekarno het kleine gevaar gaan. De volgelingen van Tan Malaka groepeerden zich in de Gerakan Revolusi Rakjat, de GRR, een kleinere en minder effectieve organisatie dan de PKI, maar wel een extra vijand tegenover Moeso en zijn 'Gottwald Plan'. De problemen braken al vroeg in september uit in Soerakarta, waar de pro-Moeso en pro-Malaka troepen met elkaar geconfronteerd werden. Gevechten braken uit en hoge officieren van zowel de kant van Moeso als Tan Malaka werden gekidnapt. Als gevolg van deze ontvoeringen bracht de PKI in Soerakarta een communiqué uit op 12 september. Hierin nodigde de PKI het volk uit 'om op alle mogelijke manieren de Agenten der Imperialisten uit te roeien, die reeds begonnen zijn met het arresteren van leden van de Communistische Partij, de enige groep die consequent Anti-Imperialistisch is.'⁴⁴ Vervolgens nam op 18 september in Madioen een groep Moeso-aanhangers het eigen recht in handen door de macht in de stad te grijpen. Onder toenemende druk van zowel de Nederlanders als de Tan Malaka-volgelingen, kon er volgens hen niet langer gewacht worden met een staatsgreep.

Op 19 september verklaarde Soekarno voor de radio dat er in Madioen een communistische coup uit was gebroken. In een radiotoespraak riep hij de bevolking op om te kiezen tussen 'Moeso en zijn communistische partij, die het realiseren van een onafhankelijk Indonesië zal belemmeren of voor Soekarno-Hatta, die, met de Almachtige hulp, de Republiek van Indonesië naar een onafhankelijk Indonesië zullen leiden die aan geen enkel ander land onderworpen zal zijn.'⁴⁵ Volgens Soekarno en Hatta wees de Madioen-opstand erop dat de PKI van plan was de macht te grijpen in het hele land. Moeso misbruikte de leuze vrijheid volgens hen om een dictatuur te vestigen. De daden van de PKI waren verraad aan de nationale strijd en de nationale revolutie en moesten daarom tot het uiterste worden bestreden. Een totale verplettering van de PKI was volgens hen dan ook de enige optie.⁴⁶ Moeso ging op de uitdaging in en vroeg de bevolking in opstand te komen tegen 'Soekarno en Hatta, deze ex-romusha verhandelaars, deze geboren Quislings,' en zei in direct antwoord op de redevoering

⁴⁴ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 6814, Stukken betreffende de PKI 1948, 12 september 1948.

⁴⁵ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 1682, Dagelijkse radio en persberichten van de Republiek Indonesië, Redevoering Soekarno, september 1948.

⁴⁶ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1271.

van Soekarno: ‘In zijn rede nodigt Soekarno het volk uit te kiezen tussen Soekarno-Hatta en Moeso. Het volk antwoordt hierop, Soekarno-Hatta zijn slaven van Japan en Amerika. Zonder twijfel zal het volk eenstemmig Moeso als diens leider kiezen. Tetap merdeka, overwinning in de oorlog, Moeso!’⁴⁷ Moeso ontkende dat de PKI de opstand in Madioen had gepland; volgens hem was er geen sprake van een staatsgreep door de communisten. Als gevolg van de harde uitspraken en acties van Soekarno en Hatta, had de PKI echter geen andere keus dan terugvechten. Het alternatief was niets doen met als gevolg een nederlaag voor de PKI, dit was geen optie.

De PKI-aanhangers konden hun machtspositie in Madioen niet lang in stand houden. Al op 19 september werden Tan Ling Djie en Abdulmajid gevangengenomen in Jogjakarta en op 30 september namen de regeringstroepen de stad over. Legereenheden verpletterden de communisten en anticommunistische moslims grepen hun kans om hun dorpen ‘op te schonen’ van de communisten. In totaal werden omstreeks 36.000 PKI-leden, sympathisanten en vermoedelijke sympathisanten gevangengenomen. Het geweld verspreidde zich over het platteland van Indonesië met als gevolg nog meer communistische slachtoffers en gevangenen.⁴⁸ De troepen die Madioen wisten te ontvluchten, wisten de strijd nog even voort te zetten. Tegen het einde van oktober werd echter ook de laatste grote militaire eenheid buiten Madioen gevangengenomen. Moeso stierf in een vuurgevecht en elf gevangen PKI-leiders werden op 19 december 1948, de dag voor de tweede politionele actie, één voor één doodgeschoten.⁴⁹ Over de voornaamste oorzaak voor deze nederlaag voor de communisten zijn de meningen unaniem: een gebrek aan volkssteun. De PKI werd voortijdig in een actie betrokken, op een tijdstip dat de partij nog volop in een fusieproces was verwickeld en dus kwetsbaar was. Een brede basis van toegewijde steun van de bevolking ontbrak. De communisten hadden zichzelf overschat en de snelheid en daadkracht van de Hatta-regering onderschat.⁵⁰

De Madioen-opstand vormt een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de PKI en volgens de meeste literatuur was er in 1949 nauwelijks meer sprake van een partij. Toch bracht de PKI op 15 oktober 1948 al een oproep uit aan ‘Alle arbeiders, boeren, jongeren, de leden van de weermacht en het gehele Republikeinse volk’⁵¹ In deze oproep werd het volk

⁴⁷ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 1682, Dagelijkse radio en persberichten van de Republiek Indonesië, Redevoering Moeso, september 1948.

⁴⁸ Ann Swift, *The Road to Madiun: The Indonesian Communist Uprising of 1948* (New York 1989) 80.

⁴⁹ Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, 21.

⁵⁰ George McTurnan. Kahin, *Southeast Asia: A Testament* (London 2003) 61.

⁵¹ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 6687, Stukken betreffende een oproep van de PKI tot voortzetting van de strijd 1948, 15 oktober 1948.

aangemoedigd om de strijd voort te zetten onder de leuze: ‘Tanuh Untuk Tani Miskin, Beras untuk kaum jang bekerdja’ (het land is voor de arme boeren, de rijst voor de arbeiders). Onder deze leuze zouden de communisten tot de laatste man blijven doorstrijden. Volgens een CMI (Centrale Militaire Inlichtingendienst) publicatie viel daarnaast ook uit het verloop van de strijd en de daaropvolgende zuiveringsacties op te maken dat de Republikeinen dan misschien de overmacht hadden, maar dat de rebellen militair nimmer zouden worden verslagen. Dit was enerzijds te wijten aan een gebrek aan een krachtige leiding aan de TNI-zijde, het Indonesische nationale leger, en anderzijds aan het feit dat de rebellen de TNI op het gebied van de guerrillavoering de baas waren.⁵² De strijd tegen het communisme was volgens dit rapport dus nog niet gestreden. Deze berichten doen ons afvragen hoe vernietigend de Madioen-opstand in feite was voor de PKI.

⁵² NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2050, Publicatie van de CMI getiteld ‘De Partai Kommunis Indonesia en de voormalige Tentara Nasional Indonesia’, 31 maart 1949.

Hoofdstuk 3

De PKI in 1949

‘De militaire toestand in de Republiek, zoals deze zich momenteel laat aanzien, is – ondanks de groots opgezette Republikeinse zuiveringsacties- allesbehalve rooskleurig. De ‘rode’ troepen zijn erin geslaagd om stand te houden en ontplooiën thans grote activiteit in georganiseerd verband, waarbij zij herhaalde malen de Republikeinse troepen weten terug te slaan.’⁵³

Als gevolg van de Madioen-opstand was de PKI ernstig ontregeld. De centrale leiding van de partij was grotendeels geliquideerd en duizenden leden vonden de dood of waren gevangengenomen. De communisten die waren opgepakt, werden vervoerd naar de gevangenis in Jogjakarta in Midden-Java.⁵⁴ Volgens onbevestigde berichten bevonden zich in de Republikeinse gevangenis en interneringskampen rondom de 20.000-30.000 PKI-leden.⁵⁵ Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de communisten geliquideerd zouden worden, maar de tweede politioele actie veranderde de plannen.⁵⁶ Deze Nederlandse aanval was enerzijds de directe aanleiding tot enkele massa-executies, maar leidde anderzijds ook tot de vrijlating van duizenden communisten. In sommige plaatsen werden zij zelfs van wapens voorzien door de Republikeinen. Met de vrijlating van deze gevangenen speculeerde de Republiek op hun anti-Nederlandse gezindheid. Zij hoopten dat de communisten zich tot guerrillabenden zouden verenigen ter bestrijding van de Nederlandse troepen, zonder zich hierbij tegen het Republikeinse gezag te keren. Bovendien rekende de Republiek er op dat de voormalige TNI-leiding en de Tan Malaka-beweging een dusdanige invloed op de PKI-guerrilla's zouden weten uit te oefenen, dat zij de strijd zouden voortzetten onder leiding van de voormalige TNI.⁵⁷ Deze subordinatie van PKI-eenheden aan de TNI-leiding vond sporadisch plaats. De nieuwe situatie, waarin de macht opnieuw weer grotendeels in de handen van de Nederlanders lag, bood de PKI nieuwe kansen. De PKI ging zich richten op hergroepering en organisatie.

⁵³ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7085, ‘Stukken betreffende samenwerking tussen de TNI en communistische strijdgroepen, 1949.

⁵⁴ Stutje, *De man die de weg wees*, 282.

⁵⁵ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2050, Publicatie van de CMI getiteld ‘De Partai Kommunis Indonesia en de voormalige Tentara Nasional Indonesia’, 31 maart 1949.

⁵⁶ ‘Ibidem’.

⁵⁷ ‘Ibidem’.

Volgens het wekelijks territoriaal inlichtingen rapport van de Defensie/ Strijdkrachten Nederlands-Indië van 10 maart 1949 zou de PKI in januari 1949 alweer met de organisatie van een nieuw bestuur bezig zijn geweest. Deze conclusie trokken zij uit een te Djokja gevonden bekendmaking van de PKI waarin tot een voortzetting van de strijd werd aangespoord. Uit deze bekendmaking werd daarnaast duidelijk dat in Kediri, Oost-Java, het ‘Centraal Comité’, in de Nederlandse rapportage beter bekend als de Nood-PKI, van de PKI gevestigd was (dit Comité verplaatste zich hierna nog meerdere malen, onder andere naar Djokja en Semarang). Hoewel een groot aantal leiders van de PKI door de Republiek ter dood waren gebracht, zouden er echter ook verschillende militaire leiders nooit gevangen zijn genomen.⁵⁸ De volgende Politbureauleden waren, volgens Nederlandse rapportage, in deze Nood-PKI opgenomen: Tan Ling Djie, Wikana, Soedisman, Djokosudjono, Abdoelmadjid, Lukman, Tjokronegoro en Setiadjit. Opmerkelijke namen die ontbraken in dit bestuur waren Alimin en Ngadiman. Dit kan een fout zijn geweest in de Nederlandse informatie, maar kan ook duiden op een verschil van mening over de politieke koers die de PKI na de Madioen-opstand aannam. Beiden zouden in de loop van 1949 overigens weer een comeback maken op het politieke toneel.⁵⁹

Dit Centraal Comité begon al in januari 1949 met het uitbrengen van oproepen. In deze maand gaf het Centraal Comité een gestencilde oproep uit waarin de verraderlijke Nederlandse aanval (de tweede politionele actie) werd genoemd en waartegen de regering, die beter had moeten weten, geen voorbereidingen had getroffen. Het vertrouwen in Soekarno en Hatta was afgenomen door deze situatie. De Veiligheidsraad had het nagelaten om Nederland tegen te houden en te bestraffen. Om deze reden moest Indonesië zich volgens het Centraal Comité baseren op hun eigen kracht en niet op buitenlandse steun. De PKI riep al zijn aanhangers op ‘hun gevoel van wrok, dat bij hen aanwezig is als gevolg van drie maanden achtervolging, arrestaties, martelingen en moord opzij te zetten’. Een guerrilla zou uitgevoerd moeten worden, met als basis de desa’s. De guerrilla’s zouden moeten kunnen steunen op het volk en er werd daarom opgeroepen tot eenheid van alle partijen en lagen van de bevolking.⁶⁰

Naast deze algemene oproep gaf het Organisatiebureau, een onderdeel van het Centraal Comité, een instructie uit aan de leden van de PKI- legaal en illegaal- de Socialistische Partij en de Arbeiderspartij dat Moeso’s resolutie *Djalan Baru untuk Republik Indonesia* nog steeds geldig was. Door de binnenlandse omstandigheden van de afgelopen

⁵⁸ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 737, Overzicht inzake het onderzoek naar de communistische beweging op Java omstreeks april-juli 1949, 10 maart 1949.

⁵⁹ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1608.

⁶⁰ ‘Ibidem’, 1608.

maanden was de resolutie nog niet uitgevoerd, maar de PKI moest zijn dominante positie in de nationale revolutie weer herstellen. Leden moesten zich melden, door middel van het invullen van een lidmaatschapsformulier, om opnieuw in de organisatie te kunnen worden opgenomen.⁶¹ Met behulp van bulletins en pamfletten maakte het Centraal Comité propaganda voor het communisme. Een voorbeeld van zo'n bulletin was de 'Bintang Merah' (Rode Ster). Slechts het achtste exemplaar van dit bulletin is bewaard gebleven. In dit bulletin werd de VS afgeschilderd als bedrieger en de Sovjet-Unie en China als verdedigers van de wereldvrede. Het bulletin sluit op de volgende manier af: 'Laat ons doorstrijden tot onze vijanden verdreven zijn! Proletariërs en onderdrukten in de gehele wereld, sluit U aaneen tegen het Imperialisme, dat een oorlog voorbereidt. Wij zullen zeker overwinnen.'⁶² Dit stuk was voorzien van een ronde stempelafdruk met het hamer en sikkel embleem, waarin de woorden: Agit-Prop (Agitatie Propaganda), C.C. Darurat P.K.I. (Nood Centraal Comité PKI) en Mulai Berlaku 2-1-49 (treedt in werking op 2-1-49) waren opgenomen. Er bestond dus geen twijfel over de vraag of dit document van de PKI afkomstig was.

Ter scholing van de centrale organisatie van de PKI werd een serie van dertien documenten uitgebracht, de serie Pekades ofwel Petundjuk Kader Sectie (handleiding voor de sectiekaders). Deze documenten hadden titels als: Propagandatechniek, Agitprop onder het volk, Agitprop onder de vijand, De plichten van een kaderlid en Organisatie van massa en partij.⁶³ Lokale comités dienden daarnaast zoveel mogelijk legale en illegale kaderleden, diegenen van wie men nog niet zeker wist of zij communistisch waren, op te leiden.⁶⁴ De PKI had in theorie zijn zaken wat betreft de opzet van organisatie en propaganda dus snel weer op orde, er waren nog genoeg communisten die de ideologie onderschreven in 1949.

In de praktijk verliepen de zaken echter moeizamer. In het westelijk deel (Madioen en omgeving) van Oost-Java bevonden zich voor de Madioen-opstand de meeste PKI-opstandelingen, zij werden door de Republikeinse regering, na het onderdrukken van de opstand, gevangengenomen. Bij aanvang van de tweede politionele actie werden zij echter door de Republiek opnieuw in vrijheid gesteld. De verhouding tussen de communisten en de TNI bleef na de opstand slecht, aangezien de onderlinge strijd nog niet vergeten was. Bovendien maakten in dit gebied de leiders van de Partai Moerba, een nationaal

⁶¹ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7089, Stukken betreffende de 'Lokal Comités PKI' 1949, 9 september 1949.

⁶² NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7020, A Bulletin: 'Bintang Merah', nr. 8 van het Nood Centraal Comité van de PK; B Pamflet. April 1949, 17 juni 1949.

⁶³ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1609-1610.

⁶⁴ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7089, Stukken betreffende de 'Lokal Comités PKI' 1949, 9 september 1949.

communistische partij voortgevloeid uit de Tan Malaka-beweging in november 1948, gebruik van het communistische machtsvacuüm om een intensieve propagandacampagne te voeren.⁶⁵ In West-Java, waar de PKI nooit sterk was, opereerden verwante organisaties, maar hier waren geen ‘eigen’ eenheden actief. In Midden-Java kwamen de politieke en militaire macht wel samen, rondom Bojolali, Klaten, Wonogiri en Patjitan. Hier zouden in november 1948 al ‘dessakaders’ opgeleid worden onder supervisie van onder andere Alimin, Wikana en Setiadjit. Uit Nederlandse rapporten blijkt dat ‘in en rond het Patjitane [...] in elke kampong een PKI-kerngroep aanwezig was’.⁶⁶ Ook de leiding van de verantwoordelijke TNI-divisies zouden via de eigen kanalen op de hoogte zijn gebracht van dit feit.

Door middel van de arrestatie van een fanatieke Moeso-aanhanger, genaamd Fatkur alias Said Madisumarto, in Soerabaia eind april 1949 verkregen de Nederlanders een groot inzicht in de wederopbouw van de PKI. Fatkur was in het bezit van een mandaat waarin hij werd gemachtigd om voor heel Oost-Java op te treden als de vertegenwoordiger voor het Pesindo-hoofdbestuur. Zijn aanhouding, met als gevolg de inbeslagname van een groot aantal documenten en een verhoor, leidde tot nog dertien andere arrestaties, waaronder die van Soedisman. Bij Fatkur werden geschriften aangetroffen van zuiver communistische strekking. In deze geschriften waren richtlijnen opgenomen voor het voeren van een gewelddadige actie. Deze richtlijnen omvatten de oprichting van een Front Nasional Anti Imperialis onder de leuze van ‘Geen rust en orde, noch op politiek noch op militair noch op economisch gebied zolang de onderdrukkers met hun handlangers, die het imperialistische kapitalisme voorstaan, niet met wortel en al zijn uitgeroeid’.⁶⁷ Tevens werden er allerlei instructies uitgegeven voor guerrilla-sabotage- en brandstichtingsactiviteiten die uitgevoerd moesten worden, specifiek gericht tegen economische objecten. Het programma was militant en onverzoenlijk tegenover het kapitalisme en imperialisme. De guerrilla had als hoofddoel het vernietigen van alle kapitalistische ondernemingen en bedrijven en alle verbindingsmiddelen zoals wegen, bruggen, spoorwegen en telefoonlijnen.⁶⁸

Volgens de documenten zou het Indonesische volk verkeerd zijn geleid en was het de plicht van de communisten om de massa opnieuw in de goede richting te sturen. Een front van anti-imperialistische krachten zou de ‘verdwaald geraakte’ volksleiders Soekarno en Hatta ten

⁶⁵ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 1971, Inlichtingenrapporten van de Sectie Inlichtingen van het Territoriaal tevens Troepencommando Oost-Java omtrent de verhouding tussen het Tentara Nasional Indonesia en het communisme, 7 februari 1949.

⁶⁶ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1610.

⁶⁷ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2039, Signalementen van de CMI betreffende communistische ongeregeldheden op Java, 15 juli 1949.

⁶⁸ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1611.

val moeten brengen. Onder leiding van dit front zou er uiteindelijk een vrij Indonesië ontstaan, een Republiek Indonesië als 'kapitaal' voor de uiteindelijke overwinning van het proletariaat.

De richtlijnen die in de in beslag genomen documenten genoemd werden, waren grotendeels in overeenstemming met de door de centrale PKI-leiding verstrekte instructies. In juni 1949 werden in Semarang en Ambarawa enkele PKI-leden gearresteerd waaronder Tjugito, de leider van de PKI Semarang, en een aantal koeriers van de zich in Djokja schuilhoudende leiders Lukman en Sudisman van het Centraal Comité van de PKI. Aan één van deze koeriers was daarnaast ook de opdracht gegeven om zich in Soerabaia met Fatkur in verbinding te stellen. Ook bij deze arrestaties werden documenten in beslag genomen. Deze documenten, afkomstig van de centrale leiding van de PKI, bevatten gelijksoortige instructies als de instructies die bij Fatkur waren aangetroffen. De beleidscoördinatie van de PKI verliep dus goed. De documenten bevatten pamfletten die aanzetten tot een nationale revolutie, een samenwerking in een Nationaal Front, de wederopleving van de partijorganisatie en een consequent anti-imperialistische politiek. Daarnaast werden ook dertien documenten getiteld 'Serie Pekades' aangetroffen. Deze communistische handleiding instrueerde de leiders om de strijd voort te zetten totdat de volledige onafhankelijkheid van de Republiek, volgens de proclamatie van augustus 1945, opnieuw was verkregen. Het gebruik van alle mogelijke geweldsmiddelen was hierbij toegestaan.⁶⁹

In het signalement van de CMI van juli 1949 werd de conclusie getrokken dat de centrale leiding van de PKI zich al snel sterk inspande om de door de gevolgen van de voortijdige greep naar de macht verspreide volgelingen, opnieuw in een hechte organisatie te verenigen en de massa te mobiliseren. Intussen lieten de volgelingen zich ook niet onbetuigd bij de pogingen om chaos en onrust te scheppen als voedingsbodem voor hun ideologie. De meer nationaal- communistisch georiënteerde Tan Malaka-beweging, maakte van de verwarring in het PKI-kamp handig gebruik om haar eigen invloed onder de massa gestaag uit te breiden. Ook constateerde de inlichtingendienst dat Tan Malaka individuen uitzond om coördinatie te bewerkstelligen tussen het officiële Republikeinse leger en diverse strijdgroepen, waaronder de PKI. Gelet op deze tendens en de eerder toenemende dan afnemende acties van de communisten, ging er van dit signalement dan ook een waarschuwing uit. Gericht op het scheppen van chaos en onrust, moest verwacht worden dat de communisten zich van een wapenstilstandsovereenkomst niets zouden aantrekken.

⁶⁹ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2039, Signalementen van de CMI betreffende communistische ongeregeldheden op Java, 15 juli 1949.

Integendeel, hun acties- uit opportuniteitsoverwegingen voorlopig buiten de Republiek omzouden intensiveren.⁷⁰

Het signalement klopte, de activiteiten van de PKI en andere communistische organisaties stopten inderdaad niet. Vanaf midden juni 1949 vond er wel een verandering in de strategie van de PKI plaats. De politiek die in 1948 was ingevoerd, waarin een Program Nasional en een Front Nasional moesten leiden tot lokale en regionale besturen die door de PKI werden gedomineerd, bleef hetzelfde. Het directe streven op de handhaving van de Republiek Indonesië, gevrijwaard van buitenlandse politieke macht en een buitenlands leger, veranderde ook niet. De aanpak om dit te realiseren was echter voorzichtiger. Het Centraal Comité realiseerde zich dat een vijandige opstelling tegenover de Republikeinse regering, slechts in het voordeel zou werken van de imperialisten. Daarnaast had de Madioen-opstand de communisten geleerd dat het volk een strijd tegen de nationale regering verwierp. Met een vijandige opstelling tegenover de regering maakten de communisten zich dus niet populair bij het volk. Er was een tactiek nodig die enerzijds voor de regering geen schade opleverde, maar anderzijds ook waarborgde dat de strijd van het volk tegen de koloniale overheerser door kon gaan. Ten eerste moest de guerrilla tegen militaire, economische en politieke objecten van de vijand voortgezet worden. Ten tweede was een zo goed mogelijke verdediging nodig tegen aanvallen van andere troepen, zoals de TNI. Ten derde moest er getracht worden om buiten de regio Djokja zoveel mogelijk gebieden op te nemen in het Front Nasional. Deze gebieden moesten hun beleid coördineren. Binnen dit beleid moest vijandelijk bezit en grootgrondbezit worden verdeeld en de dessabevolking moest voor het Front Nasional worden gewonnen. Buiten deze dessa's diende de PKI zich 'constructief-correctief' op te stellen: dit hield een afkeuring van de compromispolitiek in en het maken van propaganda voor het Program Nasional.⁷¹

De les uit Madioen was dus getrokken en rond midden juni werd de nieuwe koers van de PKI duidelijk. In de PKI documenten bleven Tan Malaka en de Partai Moerba grotendeels ongenoemd, passend binnen het beleid van het negeren van deze gelijkgezinde tegenstander. Terwijl de toon in juni over Soekarno en Hatta dus zachter was geworden en de PKI zich welwillend uitliet over de terugkeer van de Republikeinse regering, bleef het beleid ten opzichte van Tan Malaka ongewijzigd. Eén pamflet genaamd 'Sekedar Keterangan tentang gerakan TM' (De benodigde toelichting over de Tan Malaka-beweging) gericht aan 'alle

⁷⁰ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2039, Signalementen van de CMI betreffende communistische ongeregeldheden op Java, 15 juli 1949.

⁷¹ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1613.

partijleden, arbeiders, boeren en geestverwanten' ging wel in op de relatie PKI-Tan Malaka. Het doel van dit pamflet was het verschaffen van de richtlijnen voor de houding die moest worden aangenomen ten opzichte van het imperialisme en zijn trotskistische bondgenoten.⁷² De Tan Malaka-beweging zou de PKI-leiders zwartmaken, hen ontvoeren en leden proberen te werven onder PKI-leden. In het pamflet werd een antwoord gegeven op de vraag hoe de PKI-aanhangers hierop moest reageren. Het antwoord was: door middel van beleid. De prioriteit lag bij het verwerpen van het Nederlandse imperialisme, Tan Malaka kon hier ook van profiteren met zijn anti-Nederlandse houding. Daarnaast moesten de tegenstellingen tussen Tan Malaka, Hatta en Soekiman, lid van de islamitische Masyumi Partij, aangescherpt worden. Voorlichtingen moesten ervoor zorgen dat de aan Tan Malaka verloren PKI-aanhangers terug werden gehaald en een versterking van de organisatie moest infiltraties van Tan Malaka verhinderen.

Ondanks deze vijandige houding van de PKI ten opzichte van Tan Malaka, bestond er op lokaal en regionaal niveau toch overleg en samenwerking tussen beide groepen.⁷³ Op 8 november 1948 werd een tweetal afschriften gevonden in Jogjakarta van instructies opgesteld door het Centraal Comité van de PKI aan Soekarni, voorzitter van de Partai Moerba. De instructie bestond uit een werkplan waarop cellen in diensten en bedrijven moesten worden gevormd. Deze cellen dienden ervoor om sabotage te plegen en verwarring te scheppen bij de Nederlanders.⁷⁴ De communisten moesten dus infiltreren in verschillende bedrijfstakken. Volgens een CMI-publicatie daterend uit 31 maart 1949 zouden de TNI, Tan Malaka en de PKI wekelijks overleggen in het Wilisgebied in hun guerrilla tegen de Nederlanders.⁷⁵ In een uitgebreide Nederlandse nota 'Het communisme in Indonesië' uit november 1949 werd Tan Malaka genoemd als 'belast met de algemene verzetsleiding van de GPP, een nieuw communistisch eenheidsfront, waarin het Partai- Murba-conglomeraat samen ging met een deel van de FDR-PKI- groeperingen in het verzet tegen de RIS [de Nederlanders].'⁷⁶ De GPP zocht hierbij ook steun van islamitische groeperingen. In een manifest van de PKI zelf uit

⁷² Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1615.

⁷³ 'Ibidem', 1616.

⁷⁴ NA, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2115, Stukken betreffende de groei van het communisme in Indonesië en de politiek leider Tan Malaka alsmede de Indonesische 'Partai Murba' (Partij van de Proletariërs), 8 november 1948.

⁷⁵ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1440.

⁷⁶ NA, Archief Hoge Commissariaat Indonesië (inventariscode 2.05.189), inv. nr. 336, Rapport van de hoge vertegenwoordiger van de kroon in Indonesië over de ontwikkeling van het communisme in Indonesië 1948-1949, 23 november 1949.

september 1949 werd opgeroepen tot gezamenlijke strijd van de PKI en de Partai Moerba tegen de federale compromisstaat.⁷⁷

In de eerste week van mei 1949 werd het Van Roijen-Roem akkoord getekend tussen de Republikeinse regering en de Nederlanders. Dit akkoord voorzag onder andere in een wapenstilstand, het vertrek van de Nederlandse troepen uit Djokja, een terugkeer van de Republikeinse leiders en een Rondetafelconferentie. Op 7 juli 1949 keerde Soekarno vervolgens terug naar Djokja. De Partai Moerba keerde ook terug naar Djokja en voegde zich naar de Republikeinse macht. De PKI moest dezelfde overweging maken, maar droeg daarbij de complicerende factor van de Madioen-opstand met zich mee. De PKI trok zich in eerste instantie terug. Communistische leiders en strijdgroepen verlieten de regio Djokja uit vrees voor eventuele arrestaties en gewelddadige acties van de TNI. Harry Poeze zegt over deze periode: ‘In Nederlands gebied voelden zij zich, ironischerwijs, veiliger.’⁷⁸ In de vorm van een pamflet, daterend uit april 1949, had het Centraal Comité van de PKI echter al wel hun houding bepaald indien het zover mocht komen dat de Republikeinse regering terug zou keren naar Djokja. In dit pamflet werd het volgende gezegd: ‘De terugkeer van de Rep. Regering naar Djokjakarta moet worden gebruikt om de positie van onze president en onze vicepresident te handhaven en om onze vlag en ons volkslied veilig te stellen. In het kort, de terugkeer van de Rep. Regering naar Djokjakarta moet worden benut voor de verdediging van de grondwet onzer Republiek.’⁷⁹ De PKI nam dus een gematigde houding aan ten opzichte van de Republikeinse regering en uitte haar vertrouwen in de Republiek. De guerrillastrijd tegen het Nederlandse leger moest worden voortgezet, maar de Republikeinse regering moest de kans worden gegeven om de door haar eerder gevoerde, verkeerde politiek te wijzigen.

In september 1949 nam het Republikeinse kabinet het besluit dat de PKI als partij niet werd berecht voor haar optreden in Madioen een jaar daarvoor. De regering deed een verzoeningsgebaar wat inhield dat sociale, economische en politieke organisaties die waren betrokken bij de Madioen-opstand hun activiteiten mochten voortzetten, mits zij de grenzen van de wet in het vervolg respecteerden. De PKI vormde wat de regering betreft een minder groot gevaar wanneer zij bovengronds actief was dan wanneer zij ondergronds actief was. Daarnaast bestond er bij de regering hoop dat de PKI als tegenwicht kon dienen tegen de Nederlandse invloed, die vooral op economisch gebied nog sterk was.⁸⁰

⁷⁷ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1616.

⁷⁸ ‘Ibidem’, 1616.

⁷⁹ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7020, A Bulletin: ‘Bintang Merah’, nr. 8 van het Nood Centraal Comité van de PK; B Pamflet. April 1949, 17 juni 1949.

⁸⁰ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1617.

De PKI begon na deze ‘vrijpraak’ snel met de openlijke wederopbouw van haar macht en het zuiveren van hun slechte naam als gevolg van de Madioen-opstand. Op 10 september hield Alimin een interview voor het links nationalistische Chinese dagblad ‘Sin Po’. In dit interview kwam opnieuw het doel van de PKI naar voren, namelijk het realiseren van de nationale eenheid, op basis van het Program Nasional met als doel de overwinning van de nationale revolutie. Dit doel bleef dus onveranderd. Aan de Madioen-opstand besteedde Alimin ook aandacht. Hij ontkende dat de PKI als organisatie in Madioen in opstand was gekomen. Het waren wel PKI-leden die zich aan deze opstand schuldig hadden gemaakt, maar de verantwoordelijkheid was volgens hem ten onrechte bij de PKI als organisatie gelegd. Regeringskringen hadden de opstand daarnaast geprovoceerd, zoals Soekarno deed toen hij in zijn redevoering het volk opriep om te kiezen tussen hem en Moeso. Als laatste wees hij de Rondetafelconferentie, het Van Roijen-Roem akkoord en een wapenstilstand met Nederland af. De nadruk van Alimin lag dus voornamelijk op een nationale revolutie en een anti-imperialistisch beleid.

De matiging van de houding van de PKI zette ondertussen gestaag door. In oktober 1949 verklaarden zij geen volledige afschaffing van het kapitalisme te wensen, maar slechts een beperking daarvan. Deze koersverandering ging hoogstwaarschijnlijk ook gepaard met een machtsverschuiving. Tan Ling Djie en Ngadiman, gesteund door Alimin, namen binnen deze nieuwe koers de belangrijkste functies op zich. De PKI keerde terug naar Djokja, aangezien de partij geen risico meer liep op vervolging. Door een ideologische aanpassing, waarin onderscheid werd gemaakt tussen buitenlands en binnenlands kapitaal, kon de nationale bourgeoisie worden gerekend tot de bondgenoot. Ook de vakbondsfederatie SOBSI herleefde en stond opnieuw onder communistische invloed.

Volgens het artikel ‘PKI akan terus beroppositie’ (PKI zal oppositie blijven) van de Sin Po gepubliceerd op 12 december 1949 zou de PKI zich voorlopig binnen de Republiek als oppositie gaan opstellen en de Rondetafelconferentiegevolgen bestrijden. Hierbij zou de democratische weg worden gevolgd door de organisatie. Linkse, bedreigende oppositie kon slechts nog komen vanuit de Tentara Rakjat Ch. Saleh, een lokaal volksleger, en de GPP op Oost-Java. De PKI zou, volgens dit artikel, niet meer voor problemen zorgen.⁸¹ De droom van een communistische natie bleef echter bestaan bij de PKI. De geslaagde revolutie in China gaf de PKI nieuwe hoop voor het realiseren van hun eigen droom.

⁸¹ Poeze, *Verguisd en Vergeten*, 1620.

In 1949 was de PKI dus alweer actief. In januari startte de partij met de hergroepering en oprichting van een nieuw bestuur en in dezelfde maand werden er al pamfletten verspreid die aanzetten tot een voortzetting van de strijd tegen de imperialisten. Tot midden 1949 werd de boodschap van een proletarische revolutie nog sterk gepropageerd door de PKI, zoals blijkt uit het bulletin Bintang Merah. De bevolking gaf echter weinig gehoor aan deze communistische oproep en het lukte de PKI daardoor niet dit communistische ideaal uit te dragen aan het volk. De Madioen-opstand had de communisten geleerd dat het volk een strijd tegen de nationale regering verwierp. Met een vijandige opstelling tegenover de regering maakten de communisten zich dus niet populair bij het volk. De PKI veranderde daarom in juni van strategie en in plaats van een proletarische revolutie, richtte de partij zich nu op de handhaving van de Republiek Indonesië, gevrijwaard van buitenlandse politieke macht en een buitenlands leger. De communisten lieten hun ideologische standpunten daarom grotendeels los, deden afstand van het Stalinistische richtlijnen tot een proletarische revolutie en richtten zich opnieuw op een samenwerking met de nationalist.

Conclusie

In deze scriptie heb ik de communistische activiteiten van de PKI in het ‘vergeten’ jaar 1949 in Java onderzocht, het jaar na de verwoestende Madioen-opstand. Door de analyse van dit jaar wilde ik onderzoeken of de strategie die de PKI in de jaren ’50 aannam al uit het jaar 1949 kon worden verklaard. Ik zal mijn bevindingen nu eerst nog eens kort opsommen.

Als gevolg van de verwoestende Madioen-opstand, was de PKI eind 1948 ernstig ontregeld. Duizenden communisten waren gevangengenomen en de centrale leiding van de partij was grotendeels geliquideerd. Ondanks deze zware tegenslag bleek in 1949 dat er nog steeds genoeg PKI-aanhangers in Indonesië waren die de communistische ideologie onderschreven. Al in januari startte de PKI met een hergroepering en oprichting van een nieuw bestuur. Door middel van pamfletten bleven de boodschappen van een proletarische revolutie en het wantrouwen jegens de Republikeinse Regering, gepropageerd worden door de PKI. Deze centrale oproepen verspreidde de partij door heel Java, zoals blijkt uit de in beslag genomen documenten door de Nederlanders. Het feit dat deze propaganda door heel Java terug werd gevonden, getuigt van een goede beleidscoördinatie. De aanname onder academici zoals Olle Törnquist en Leslie Palmier dat de activiteiten van de PKI tussen de Madioen-opstand en het nieuwe centrale leiderschap onder Aidit grotendeels stil lagen, klopt naar mijn mening dus niet.^{82 83} In theorie had de PKI begin 1949 zijn zaken wat betreft de opzet van organisatie en propaganda snel weer op orde.

De praktijk verliep echter moeizamer, aangezien het volk weinig gehoor aan deze communistische oproep tot een proletarische revolutie gaf. Zoals de communisten hadden ervaren tijdens de Madioen-opstand, was de nationalistische geest onder Indonesiërs sterk. De Republikeinse regering was voor veel Indonesiërs het symbool van hun natie geworden. Deze regering weigerde zij de rug toe te keren. Het lukte de PKI niet om hun communistische ideaal uit te dragen aan het volk. Midden juni 1949 veranderde de PKI daarom van strategie. De partij realiseerde zich dat door middel van een vijandige houding ten opzichte van de regering, zij weinig populariteit zouden winnen bij het volk en dat dit alleen maar in het voordeel zou werken van de imperialisten. In plaats van het nastreven van een proletarische revolutie, ging de partij zich daarom richten op de handhaving van de Republiek Indonesië, vrij van buitenlandse invloed. De strijd tegen de koloniale heerser vormde nu de eerste prioriteit van de PKI en dit doel was te bereiken door middel van een gematigde houding ten

⁸² Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism*, 63.

⁸³ Palmier, *Communists in Indonesia*, 148.

opzichte van Soekarno en Hatta. De PKI stond in het vervolg dus positief tegenover de terugkeer van de regering naar Djokja en nam enkel nog een militante houding aan tegenover de Nederlanders. De activiteiten van de PKI bestonden daarnaast uit een afkeuring van de compromispolitiek en het maken van propaganda voor het Program Nasional. In de guerrilla tegen de Nederlanders werkte de PKI op lokaal en regionaal niveau samen met de Tan Malaka-beweging. Op nationaal niveau en binnen het beleid van de PKI bleef de gelijkgezinde tegenstander echter genegeerd, net zoals de andere politieke tegenstanders zoals de islamitische Masyumi Partij. De PKI wilde zijn eigen positie versterken binnen de nationale politiek door de tegenstellingen tussen de tegenstanders aan te scherpen.

Midden 1949 deed de PKI met deze nieuwe strategie grotendeels afstand van de Stalinistische richtlijnen tot een proletarische revolutie. De communistische idealen werden door de partij over het algemeen losgelaten. De prioriteit lag in het vervolg bij een nationale revolutie die gericht was tegen de koloniale heerser. De positie van de president en de vicepresident moesten worden hersteld om deze nationale revolutie te kunnen realiseren.⁸⁴ De PKI uitte dus haar vertrouwen in de Republiek en de nationalistische leiders. De PKI gaf de Republikeinse regering een kans om de door haar eerder gevoerde, in de ogen van de PKI, verkeerde politiek te wijzigen.

Volgens de bestaande literatuur begon er onder het leiderschap van Aidit een nieuw tijdperk voor de PKI waarin de partij een nieuwe strategie aannam. Deze strategie was voorzichtiger dan de voorgaande strategie en gericht op de lange termijn ontwikkeling van de partij.⁸⁵ Aidit besloot dat de PKI opnieuw samenwerkingsverbanden moest aangaan met andere progressieve krachten die tegen het imperialisme en feodalisme waren gekeerd. Een zekere afstand moest echter wel bewaard worden, zodat de PKI niet opgeslokt zou worden door deze bewegingen. De PKI ging zich daarnaast nadrukkelijker richten op een beleid dat gericht was op de ontwikkelingen in Indonesië zelf. De richtlijnen vanuit Moskou werden deels losgelaten. Aidit zei hier op 23 mei 1952 het volgende over: ‘Het volk van Indonesië moet zich oriënteren op de socialistische Sovjet-Unie en niet op het imperialistische Amerika. Dit betekent niet dat de staatsstructuur van de Sovjet-Unie, dat wil zeggen het Sovjetsysteem, moet worden gevolgd door alle naties, waaronder Indonesië. Beslist niet. Integendeel, elke natie zal zijn eigen weg richting het socialisme moeten volgen, hoe deze weg loopt is afhankelijk van de ontwikkeling van de nationale situatie, de politieke situatie, de economie

⁸⁴ NA, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7020, A Bulletin: ‘Bintang Merah’, nr. 8 van het Nood Centraal Comité van de PK; B Pamflet. April 1949, 17 juni 1949.

⁸⁵ Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism*, 72.

en de cultuur.⁸⁶ Met het oog op de ontwikkelingen in Indonesië, was een gewapende, proletarische strijd momenteel onrealistisch volgens Aidit. Het was volgens hem in eerste instantie noodzakelijk om de eigen partij te versterken, de tegenstanders tegen elkaar uit te spelen en te werken aan een sterke overheid. Een gewapende, communistische strijd werd door Aidit niet uitgesloten, maar was voorlopig niet de eerste prioriteit van de PKI. De nationale revolutie moest eerst voltooid worden.⁸⁷ De PKI bood daarom haar steun aan de PNI en Soekarno. Opnieuw aanvaardde Soekarno de aangeboden steun van de PKI en zag hij de partij als een betrouwbare kracht in de nationale strijd. Opnieuw waren beide ideologieën ervan overtuigd dat er een krachtigere natie gerealiseerd kon worden door middel van samenwerking. In die zin vond er dus een terugkeer plaats naar de situatie van voor de Madioen-opstand.

Onder het leiderschap van Aidit gaf de PKI dus steun aan de PNI en Soekarno. In ruil voor deze steun kon de partij legaal opereren in Indonesië en werd de partij door de regering aanvaard als een betrouwbare nationale kracht. De PKI verwachtte dat dit front van bovenaf de partij de mogelijkheid zou bieden om zijn positie op een legale manier te versterken. Via een vreedzame en democratische weg besloot de PKI zijn positie verder op te bouwen.⁸⁸

Uit deze bevindingen kunnen we de conclusie trekken dat de strategie van de jaren '50, die tot stand kwam onder het leiderschap van Aidit, al vorm kreeg in 1949, onder het leiderschap van het Centraal Comité. Het communistische ideaal van een proletarische revolutie werd in 1949 al losgelaten en de prioriteit verschoof naar een nationale revolutie. Om deze revolutie succesvol te kunnen realiseren, werd er naar samenwerking gezocht met de Republikeinse regering. Het jaar 1949 heeft dus een belangrijke rol gespeeld in de koers die de PKI in de jaren '50 ging volgen. De oorsprong van deze koers ligt in 1949 en dit jaartal is dus van cruciaal belang om de verandering van strategie in de jaren '50 te kunnen begrijpen en verklaren.

⁸⁶ Guy J. Pauker, 'Indonesia: The P.K.I.'s 'Road to Power'', in: Robert A. Scalapino, *The Communist Revolution in Asia. Tactics, Goals and Achievements* (Englewood Cliffs 1965) 256-289, 258.

⁸⁷ Törnquist, *Dilemmas of Third World Communism*, 72-73.

⁸⁸ 'Ibidem', 73.

Literatuurlijst

Literatuur

Anderson, Benedict en Audrey Kahin, *Interpreting Indonesian Politics: Thirteen Contributions to the Debate* (Ithaca 1982).

Hindley, Donald, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963* (Berkeley en Los Angeles, 1964).

Kahin, George McTurnan, *Nationalism and Revolution in Indonesia* (Ithaca 1952).

Kahin, George McTurnan, *Southeast Asia. A Testament* (London 2003).

Palmier, Leslie, *Communists in Indonesia* (London 1973).

Pauker, Guy J., 'Indonesia: The P.K.I.'s 'Road to Power'', in: Robert A. Scalapino, *The Communist Revolution in Asia. Tactics, Goals and Achievements* (Englewood Cliffs 1965).

Poeze, Harry, *Verguisd en vergeten; Tan Malaka, de linkse beweging en de Indonesische Revolutie, 1945-1949 deel 2 en 3* (Leiden 2007).

Stutje, J.W., *De man die de weg wees: Leven en werk van Paul de Groot 1899-1986* (Amsterdam 2000).

Swift, Ann, *The Road to Madiun: The Indonesian Communist Uprising of 1948* (New York 1989).

Törnquist, Olle, *Dilemmas of Third World Communism* (London 1984).

Vickers, Adrian, *A History of Modern Indonesia* (Cambridge 2005).

Bronnen

Nationaal Archief Den Haag, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 737, Overzicht inzake het onderzoek naar de communistische beweging op Java omstreeks april-juli 1949, 10 maart 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 1682, Dagelijkse radio en persberichten van de Republiek Indonesië, september 1948.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 1971, Inlichtingenrapporten van de Sectie Inlichtingen van het Territoriaal tevens Troepencommando Oost-Java omtrent de verhouding tussen het Tentara Nasional Indonesia en het communisme, 7 februari 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2039, Signalementen van de CMI betreffende communistische ongeregelheden op Java, 15 juli 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2050, Publicatie van de CMI getiteld 'De Partai Kommunis Indonesia en de voormalige Tentara Nasional Indonesia', 31 maart 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Defensie/Strijdkrachten Ned.-Indië (inventariscode 2.13.132), inv. nr. 2115, Stukken betreffende de groei van het communisme in Indonesië en de politiek leider Tan Malaka alsmede de Indonesische 'Partai Murba' (Partij van de Proletariërs) Sin Po Batavia, 2 november 1948.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Hoge Commissariaat Indonesië (inventariscode 2.05.189), inv. nr. 336, Rapport van de hoge vertegenwoordiger van de kroon in Indonesië over de ontwikkeling van het communisme in Indonesië 1948-1949, 23 november 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine Inlichtingendienst (inventariscode 2.13.39), inv. nr. 695, Rapporten betreffende het communisme in de Indonesische Republiek 1947-1954, 1948.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 1704, 'The rise of Communism in Indonesia in 1948', 1948.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 1708, 'De 'Republiek Indonesia' gezien als product van het communisme als politieke macht en economisch systeem', rapport opgesteld door HK-Nefis, 1946.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 6687, Stukken betreffende een oproep van de PKI tot voortzetting van de strijd 1948, 15 oktober 1948.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 6814, Stukken betreffende de PKI 1948, 21 augustus 1948.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7020, A Bulletin: 'Bintang Merah', nr. 8 van het Nood Centraal Comité van de PK; B Pamflet. April 1949, 17 juni 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7085, 'Stukken betreffende samenwerking tussen de TNI en communistische strijdgroepen, 1949.

Nationaal Archief Den Haag, Archief Marine en Leger Inlichtingendienst (inventariscode 2.10.62), inv. nr. 7089, Stukken betreffende de 'Lokal Comités PKI' 1949, 9 september 1949.